

RhetoricaScandinavica

Vol 29 / 2025

Tidskrift för skandinavisk retorikforskning
Nr. 90 – 2025

Tina Thode Hougaard, lektor, Aarhus Universitet.

Tina Thode Hougaard:

Digital teknologi og etos

Anmeldelse af Aaron Hess og Jens E. Kjeldsen (red.): *Ethos, Technology, and AI in Contemporary Society. The Character in the Machine*. 355 sider. Routledge, 2024.

Aaron Hess og Jens E. Kjeldsen er redaktørerne bag denne vigtige antologi om digital teknologi og etos. I deres introduktion til bogen kommer Hess og Kjeldsen omkring meget af den tidligere forskning i etos og bestræber sig dermed på at lægge grunden for det de benævner ”an ecology of ethos”. Etos beskrives som dynamisk og forstås som indbyrdes relationer mellem taler, publikum, situation, samfund, teknologi og kultur. I kraft af bogens mange forskellige analyser og diskussioner indbyder Hess og Kjeldsen læserne til at anskue og bedømme etos i forhold til forskellige teknologiske faktorer som fx automatisering, modalitet og sociotekniske logikker.

De enkelte bidrag

Efter Hess og Kjeldsens introduktion følger Gurak og James’ kapitel ”Ethos + Trust in a digital age, a case chronology” hvor de tager udgangspunkt i etos som interaktiv, dvs. bygget på en taler-publikum-interaktion. De forstår desuden tillid som det at bygge sine positive forventninger til andre på tidligere oplevelser. Dermed fokuserer de på hvordan etos spiller sammen med tillid og bruger Möllerings ”leap of trust”-framework til at forstå hvordan etos både forandres og består gennem hele den digitale udvikling fra 1990’erne til i dag. Centrale begreber som tid, social nærhed, personlig forbindelse og ekspertise inddrages når forfatterne giver os indblik i hvordan digitalt formidlet tillid spiller en vigtig rolle i forskellige nøglebegivenheder, fx homoseksuelles ret til ægteskaber og COVID-relateret tro på flokimmunitet. Etos afhænger ifølge forfatterne af tillid der skabes af social nærhed og følelsen af at være ligesindet. Caseanalyserne vil gerne fremhæve teknologiens

betydning for etos som instinkt- og erfaringsbåret bedømmelse, men netop den del forbliver efter min mening underbelyst.

Idet han anlægger en hermeneutisk etisk analysevinkel der både tilgodeser en aristotelisk og en ciceronisk forståelse af etos, undersøger Kjeldsen i kapitel 3 ”Ethos in the machine – the rhetorical character of debate AI” de to ’debatmaskiner’, Project Debater og ChatGPT, med henblik på at afgøre hvilken rolle etos spiller for deres måde at argumentere på, dvs. hvad betyder det at AI ikke har oplevelser og følelser eller gør sig tanker om de diskuterede emner, og at vi anser AI for at have (i bedste fald) algoritmisk etos fordi vi nærer algoritmisk tillid til dem? Resultatet af undersøgelsen viser dels at AI er tilbøjelig til at argumentere struktureret og fronetisk (og dermed undgå følelser og flertydighed, hvad der efter Kjeldsens mening netop vidner om en anti-retorisk forståelse af hvad det vil sige at debattere), dels at skaberne af AI forsøger at levendegøre det livløse for på den måde at fremme autenticiteten. Det gøres nemmere af menneskets tendens til at antropomorficere det ikkemenneskelige, jf. Eliza-effekten der opstår når mennesker tillægger computere menneskelige egenskaber. Kjeldsen konkluderer bl.a. at AI ganske vist kan tale sandt, men ikke være oprigtig, ærlig eller autentisk.

Hartelius anlægger i kapitel 4 ”Dwelling in Midjourney. Ethos, learning, and the open region” en Heidegger-filosofisk vinkel på læring. Kapitlet handler om hvordan deltagerne debatterer den grafiske generative AI, Midjourney, der giver brugeren mulighed for at skabe kunstneriske billeder ved at skrive prompts, som dermed kan ses som en ny type modalitet, forskellig fra det at tale og skrive. I dette kapitel, der på mange måder forekommer mig noget abstrakt og svært tilgængeligt, bruger forfatteren Heideggers teori om etos som en ”åben region” til at undersøge fortolkning og fordybelse i teknologi og menneskelig læring. Undervejs diskuteres også algoritmers betydning for og indflydelse på vores læringsprocesser og meningssskabelse og herunder hvordan automatisering måske kan inspirere til en anden form for relation til maskinen hvor både mennesker og teknologi lærer af hinanden og instruerer hinanden i hvad der skal gøres.

Forfatteren bag kapitel 5 ”Platform-mediated ethos formation. Immigrants’ perceptions of authorities during the COVID-19 pandemic” undersøger hvordan der via en Facebook-gruppe under COVID-19-pandemien skabtes en modoffensiv til den norske regerings udmeldinger, med særligt henblik på genåbningen af samfundet i september 2021. Nia har i særlig grad fokus på det multimodale, fx emojier og GIF’ER, og på hvordan brugerne udnyttede Facebooks affordanser til at rekruttere og mobilisere ligesindede gennem udtryk med fokus på negative vurderinger og humor/sarkasme. Modbølgen etablerede og styrkede sin etos og udbredte sin særlige version af historien, og kapitlet viser hvilken betydning sociale mediers affordanser og brugernes følsomhed over for disse har for deres muligheder for at samle sig og blive engageret i samfundsdiskussionen.

En kvantitativ tilgang til etos præsenteres i kapitel 6 ”A computation method for quantitative analysis of ethos”, hvor Budzynska, Koszowy, Gajewska, Kulik og Uberna undersøger mønstre og trends i storskala-brugen af etos særligt i sociale medier. De bringer statistiske metoder i anvendelse der er forbedret af computer-

beregninger, og påpeger at det giver mulighed for at få et større billede der ikke forstyrres af individuelle faktorer. De sammenligner brugen af etos-appeller med logos- og patos-appeller i forskellige korpora for også at undersøge om andelen af de forskellige appeller skifter fra situation til situation. Det er et sympatisk tiltag, men afhænger i høj grad af det kvalitative arbejde der ligger bag annoteringen af materialet. Det er derfor vigtigt at supplere de kvantitative metoder med kvalitative undersøgelser, hvad forfatterne også selv påpeger. Jeg savner dog en selvkritik af materialet eftersom Reddit, som udgør knap halvdelen af materialet, primært har mandlige brugere, hvad der burde have fået en kommentar.

Hess går i kapitel 7 ”The gift of character. Ethos in the AI imaginary” direkte i kødet på vores forestillinger om AI og påstår at de er drevet af vores behov for at menneskeliggøre maskinerne og tillægge dem etos. Som udgangspunkt for vores forestillinger fremhæver Hess science fiction og automatiseringen af arbejdet der er med til at fodre vores negative, måske lige frem dystopiske, syn på AI og dermed også vores forståelse og konkrete oplevelse af de forskellige AI’er vi møder. Hess slår flere gange fast at AI har den etos deres skabere og vi som brugere giver dem, og mener at det er grunden til at de ofte fremstår med sympatiske, nyttige eller velkendte personaer. Han diskuterer dog i sine cases hvilke normer og kulturer AI’s karakter spejler og går dermed også ind i kritikken af AI som biased. Kan AI have etos og samtidig være værdineutral, spørger Hess idet han undersøger ChatGPTs fronesis, Geminis arête og Gab.AI’s eunoia. Hess’ sigte ligger klart på at få sin læser til at tænke sig om og overveje fremtiden for AI og ikke mindst konsekvenserne af vores lyst til eller behov for at tillægge maskinerne etos.

I kapitel 8 ”Eros and ethos in celebrity deepfake pornography” påpeger Davisson at stigningen af videoer med deepfake pornografi er så voldsom at nogle trends inden for dette felt nærmest allerede forekommer mainstream (fx at kunne aflæde en person på et billede via en app). På baggrund af et historisk indblik i konkrete cases og forskellige typer af ”nonconsensual pornography” og deepfakes ser forfatteren på etos i forhold til tre vigtige aktører i problemet: berømtedder, pornoskuespillere og dem der udfører deepfake, og prøver at forstå koblingen mellem seksuel etos og seksuel handlekraft. Davisson tager et måske overraskende parti for pornoskuespillerne og forsvarer deres etosarbejde, men tager også del i diskussionen af det generelle syn på den kvindelige seksuelle handlekraft. Endelig ser hun deepfake som en del af en fankultur der er præget af en ”toxic geek masculinity”, fordi uetiske praksisser udøves i skjul af det at udvise teknisk overlegenhed.

Det bærende argument i kapitel 9 ”We have to save the children”. Ethos digital affordances, and the call to adventure in reactionary digital politics” er at forskellige digitale platformes affordanser fremmer reaktionære kulturer som fx QAnon, trumpister og tradwives (kvinder der hylder en traditionel tilværelse som hustru og hjemmegående mor). For de forskellige retninger eller bevægelser gælder det ifølge forfatterne at deres politiske etos skabes af deltagelseskulturen og den interaktive relation der er mellem retor og publikum i sociale medier. Persona-litteraturen er central i denne artikel hvor både 2., 3. og 4. persona anvendes aktivt i analysen af to cases: et QAnon-relateret instagrabillede med hashtagget #saveourchildren fra

2020 og selve den måde bevægelsen startede på med spredningen af de lettere kryptiske beskeder, Q-drops. Sociale medier er kendetegnet af efterhånden umærkelige affordanser for bl.a. at like (og dermed forstærke), dele og re-poste opslag hvad der bliver til et konstituerende krav til den enkelte om at deltage og involvere sig. Det er hvad forfatterne forstår ved 5. persona: en forventning om et deltagende subjekt der suges ind af appellerende sociotekniske logikker som fx affordanslogikken og den spillogik der gør deltagerne til helte hvis de forstår antydningerne, mystikken og konspirationsteoriene og agerer på dem (som vi alle blev vidner til d. 6.1.2021 i stormen på Kongressen). Hos QAnon er der ifølge forfatterne mere fokus på handling end indhold, mere på kampen end på hvad der kæmpes for. Det kan synes irrationelt for udenforstående, men for den indviede handler det om at deltage i en kollektiv og heroisk kamp for at afsløre altødelæggende og samfundsomstyrtende sammensværgelser; en kamp som for den enkelte handler om at overvinde al verdens ondskab og dermed blive en heroisk (med)skaber af en ny verdensorden.

Omdrejningspunktet for kapitel 10 "Large language models. Logos without ethos" er forfatterpositionen, dvs. om det betyder noget hvem der har skrevet en tekst. Gunkel pointerer at det bliver mere og mere vigtigt at kunne læse og forstå en tekst, dvs. at teksten først for alvor eksisterer og får mening i verden når den sættes i spil i læsesituationen. Det er vigtigere hvor (og hvordan) en tekst havner, end hvor den kommer fra. Med udgangspunkt i Derrida taler Gunkel for en dekonstruktion af den logocentriske tænkemåde og mener at LLM'er bidrager til dette. Gunkel går videre med Barthes i hånden og konstaterer at den privilegerede forfatterposition opstod sammen med individualismen (individets ret og særstilling), og ender sammen med Foucault med at konstatere at forfatterfunktionen sandsynligvis vil forsvinde i takt med at samfundet forandrer sig. Samtidig påpeges at forfatterløse historier, fx eventyr, altid har eksisteret og udviklet sig. Artiklen opfordrer læseren til at se AI og LLM som en anledning til at reflektere over hvad sprogets natur egentlig er og til at se læsning som den egentlig interessante og vigtige magthandling.

I krydsfeltet mellem journalistik og retorik har forfatterne i kapitel 11 "Fact-checkers, tech-giants, and algorithmic systems. Between autonomy and automation in the relational and dispersed construction of ethos" lavet et grundigt etnografisk feltarbejde (observationer, interviews og tænke-højt-protokoller) blandt journalistiske faktatjekkere der samarbejder med Meta (Facebook) og dermed bruger det algoritmiske system som Meta stiller til rådighed for arbejdet. Faktatjek, forstået som det arbejde at etablere en fælles forståelse af virkeligheden, afhænger ifølge forfatterne af etos; fronesis fordi man skal kunne stole på systemets evne til at finde de korrekte oplysninger, og arête fordi den bestræbelse er et forsøg på at komme brugerne i møde og undgå misinformation og dermed fremstå som samfundsstøtte. Meta og faktatjekkerne ser sig selv som nogen der arbejder til samfundets bedste, men forfatterne fremhæver den usikkerhed der kan opstå blandt faktatjekkerne fordi Metas system fremstår med en uigennemskuelig automatisering der gør det svært at bedømme systemets handlekraft og vilje. Ergo viser undersøgelsen at sådanne systemer bør ses som aktive agenter med etos, og at det forstærker journalisternes ansvar og arbejde med egen etos.

Forfatterne af kapitel 12 ”The ethos of automation. Strategy-as-Rhetoric and the development of trustworthy clinical AI” forsøger at begrebsliggøre en ”automatiseringens etos” gennem et lille illustrative casestudie af klinisk AI i det danske brystkræftscreeningsprogram. De sigter dermed på at koble menneskelig tillid med automatisk beslutningstagning og diskuterer hvordan mennesker kommer frem til at have fuld tillid til at AI kan tage autonome og automatiserede beslutninger om vores helbred baseret på beregningers sandsynlighed (probalistik). Har vi større tiltro til beregninger end til intentioner, spørger forfatterne indirekte; ønsker vi beslutninger rensset for intentioner? De opfordrer dog til ikke at gå dikotomiens vej, men til at undlade at se AI som enten problemet eller løsningen. De foreslår en strategi-som-retorik-tilgang der vil fokusere på at forklare hvilken rolle det persuasive spiller i strategisk beslutningstagning. De anerkender at automatiseringen medfører et mindre behov for at have tillid til maskinen fordi den er neutral og sandsynlighedsorienteret (frem for intentionel og usikker), men også at dette netop kan fremme mistillid fordi AI fremstår som den sorte boks. Deres forslag om at gå fra at diskutere *om* AI til at diskutere *med* AI er på sin vis allerede en praksis mange udfører, men samtidig en tilgang hvis langtidseffekter er svære at forudse.

I kapitel 13 ”Training response-able machines. The cultivation of social ethos in Meta AI” skelner Jelinek mellem organisationens ”responsibility” og ”response-ability”. Det betyder at han ser en forskel på det at være orienteret mod ansvarlighed, pligt og transparens og det at være indstillet på at deltage i samfundet og forstå og opfylde samfundets behov. At træne AI til at udvise ”response-ability” betyder at man som modtager skal kunne mærke en form for forståelse og moralsk forpligtelse hos maskinen. Det er ifølge Jelinek tydeligt at Meta har været inspireret af isokratisk pædagogik og dermed fokuserer på praktisk dømmekraft, troværdighed og det at kunne deltage i rådslagning om fælles anliggender. Som konkrete eksempler på hvad Metas AI kan gøre, nævnes det at opdage og intervenere ved hadtale, men Jelinek mener alligevel at Metas opfattelse af hvad AI skal kunne, er for idealistisk. Det at ikke muligt for AI at trække på al den mellemmenneskelige viden der sætter et menneske i stand til at foretage afgørende beslutninger om hvornår noget går over grænsen eller ej, for AI har ikke oplevet dette på egen ”krop” – AI har ikke en følelse af et selv.

Vurdering

Foruden 13 meget forskellige kapitler om mennesket og maskinen kan man læse et interessant efterord af Celeste M. Condit der både fører den retorisk vurderende kniv og lægger spændende ledetråde ud til videre forskning, som fx betydningen af AI for krigsførelse og vigtigheden af ledelsernes ansvar for udvikling og benyttelse af AI. For det er jo et enormt dynamisk felt forfatterne har kastet sig over – et felt hvor mange forskere oplever at deres genstandsfelt har forandret sig inden de har nået at sætte punktum efter deres analyse. Det vil ikke være korrekt at sige at *det foreløbige* præger antologien, for den er fyldt med interessante cases og indsigtfulde analyser, men det skinner alligevel igennem at teorierne om feltet stadig er ved at

blive bygget op. Bogens bidrag til dette er stort og betydningsfuldt, men det indebærer ikke nødvendigvis at alt falder på plads. De fleste kapitler diskuterer hvorfor mange af os er tilbøjelige til at tillægge maskinerne en form for etos, og hvad vi får ud af det når vi antropomorferer den kunstige intelligens, men et klart svar står man ikke tilbage med. Condit derimod er ikke i tvivl. Maskinerne og systemerne kan skræddersyes og tilpasses på et utal af måder, men det betyder ikke at den kropslige følelse af situationen og relationen kan indblæses i den kunstige intelligens: "Being everywhere is as disorienting as being nowhere, because it is not being somewhere" (s. 334). Derfor er det der står stærkest hos mig efter at have læst de 355 sider (uden hjælp af kunstig intelligens), at det stadig er svært at slå præcise søm i vores omgang med den kunstige intelligens i alle dens mange former. Men det er nok heller ikke meningen, for hvem kan gribe om noget der er så flydende og foranderligt? Er vi overhovedet der hvor det er tilrådeligt endsige muligt at normsætte og konkludere? Antologiens mange forfattere belyser hvordan etos bliver henholdsvis aktiveret, konstitueret og begrænset gennem ny kommunikationsteknologi, og de gør det både interessant og med faglig dybde. Men det der for alvor gjorde indtryk på mig, var Condits evne til at opsummere og diskutere dette komplekse forskningsfelt på en måde som gav mig lyst til at genlæse bogen. Det i sig selv er noget af en bedrift. Set som helhed formår antologien at åbne feltet op, give indblik i mange relevante cases og diskutere forskellige tilgange på en måde der gør at jeg overvejer både at give et par af kapitlerne til mine studerende og selv bidrage til forskningsfeltet.